

godina. To je period stjecanja prvih znanja. Sa osam godina počinju pohađati niže razrede osnovne škole, a taj period školovanja završava sa otprilike jedanaest godina. Tada već dobivaju izvjesnu »karakteristiku«. Takav sistem varira od područja do područja. Izbor vrste srednje škole ovisi, međutim, o pokazanom znanju, mišljenju učitelja o dotičnom učeniku i o aspiracijama njegovih roditelja. No, osim gimnazija akademskog tipa i tehničkih škola, postoje i tzv. moderne srednje škole. U njih se javlja tendencija prijema učenika koji se nisu uspjeli upisati u gimnazije ili tehničke škole. Također, postoje i privatne škole.

Dva su bitna činioca u britanskom odgojnom sistemu. Prvo, rana selekcija upućuje na ispoljavanje interesa učenika za određena područja, a time ujedno i za određenu vrstu srednje škole. Može se, dakle, pretpostaviti da je primarna funkcija takve selekcije usmjeravanje učenika ka određenoj vrsti škole. Drugi važan faktor upućuje na činjenicu, da većina mladih ljudi već u ranim godinama steče usmjereno znanje, tj. upravo u onoj dobi u kojoj je obrazovni program tako koncipiran da bi trebao istaći razlike između pojedinaca i doveo do usmjeravanja za daljnje školovanje.

Ivan Kuliš

KÖLNER ZEITSCHRIFT FÜR SOZIOLOGIE UND SOZIALPSYCHOLOGIE

Broj 4, 1975

Opci dio

Friedrich H. Tenoruck: Djelo Maxa Webera; Dirk Kasler i Helmut Focht: Bibliografija Maxa Webera.

Iz posebnih sociologija

Hans D. Seibel: Problemsko stanje i stratifikacijski sistem.

Iz istraživanja

Ulrike Boden, Jürgen Bortz, Paul Braune i Joachim Franke: Dugoročni efekti dviju novina na političke

orijentacije čitalaca; Klaus Sturzebecher: Skala zavisnosti o učitelju.

Izveštaji o literaturi i diskusije

Hans D. Seibel

PROBLEMSKO STANJE I STRATIFIKACIJSKI SISTEM

Autor u ovom isključivo apstraktno-teorijskom radu polazi od funkcionalističke hipoteze prema kojoj je uspješnost suvremenih industrijskih društava uvjetovana »principom uspješnosti« na kojem ta društva počivaju. Pod »principom uspješnosti« razumijeva se pripisivanje uloga pojedincima na temelju kriterija koji su direktno relevantni za djelatnosti koja proizlazi iz date uloge. Takva se društva razlikuju bitno od društava zasnovanih na askriptivnom statusu, tj. od društvenih sistema u kojima se uloge i statusi temelje na nasljedstvu.

Polazeći od studija različitih primitivnih društava (koja bi se prema funkcionalističkoj hipotezi bazirala na askriptivnim statusima) autor dolazi do zaključka da među njima možemo naći društva, zasnovana na oba principa. Štoviše, baš obrnuto onom što bismo očekivali, upravo su razvijenija društva među njima (stari Egipat, Japansko carstvo, itd.) okoštala u različite oblike kastinskih i staleških struktura.

Na temelju tih spoznaja autor razvija niz hipoteza o povezanosti stratifikacijskog principa određenog društva sa problemskom situacijom u kojoj se to društvo nalazi. Konkretno, za rješavanje problemske situacije u kojoj se neko društvo nalazi bilo bi potrebno maksimalno aktivirati ljudske potencijale. To pak predstavlja stratifikacijski sistem baziran na uspješnosti. U neproblematičnim situacijama, naprotiv, nema potrebe za razvijanjem takvog sistema te su ta društva zasnovana na askriptivnom statusu. Slijedi da promjene u problemskoj situaciji jednog društva izazivaju i promjene u njegovoj stratifikacionoj strukturi. Naravno, promjena u samom stratifikacionom sistemu izaziva otpor kod nosilaca privilegiranih uloga. Na taj način društva zbog nemogućnosti da razviju adekvatni stratifikacioni sistem (na zahtjevu same situacije) mogu doći u opasnost.

Naravno, sam društveni sistem iznutra može biti i diferenciran što znači da vladajuća klasa monopolizira »princip uspješnosti« samo za vlastite pripadnike a pripadnici nižih društvenih klasa su isključeni iz mogućnosti zauzimanja važnih društvenih uloga.

Najslabiji dio rada je posljednji u kojem autor pokušava uvesti princip demokratizacije moći kao preduvjet za fleksibilniju strukturu koja bi bila adekvatnija za reagiranje na brze promjene.

Broj 1, 1976.

Opći dio

H. Stieglitz: Sociologija na krivom putu. Društenoteoretske primjedbe povodom knjige Helmutha Schelskog »Rad ce obavljati drugi. Klasna borba i klerikalizam intelektualaca«; J. Friedrich, E. Sens: Sistemska teorija društva. O suvremenom preuzimanju kibernetike u društvenim znanostima.

Iz posebnim sociologija

K. Heinemann: Elementi sociologije tržišta; F. Petermann: Modeli istraživanja masovnih komunikacija; K. Gundel: Supstrati alkoholizma. Jedan »Galilejski« teorijski pokušaj.

Iz istraživanja

G. Eiserman, J. Zeh: Učenici srednjih škola u društvu danas i sutra. Rezultati empirijskih istraživanja o motivaciji za uspjeh kod njemačkih đaka srednjih škola; L. Wilk, H. Denz: Determinante izbora zvanja; E. Witte, E. Politzky: Pregovaranja o tarifama. Teorijski koncept i njegovo empirijsko ispitivanje; B. Roeder: Neparometrijska komparacija različitih analiza konfiguracionih frekvencija.

J. Friedrich i E. Sens

SISTEMSKA TEORIJA I TEORIJA DRUŠTVA

U Njemačkoj je u posljednje vrijeme izašlo nekoliko knjiga i rasprava u kojima se sa marksističkih pozicija kriti-

ra primjena teorije sistema, kibernetičkih modela, teorije igara i sličnih teorijskih koncepata u društvenim znanostima. Interesantnija su djela te vrste: knjiga M. Th. Grevena *Systemtheorie und Gesellschaftsanalyse*, Darmstadt-Neuwied 1974, članak istog autora *Zur Konstitutionsproblematik politischer Theorie am Beispiel der kybernetischen Systemtheorie* u broju 1 iz 1974. prikazivanog časopisa, te knjiga Prewo, Ritsert, Stracke, *Systemtheoretische Ansätze in der Soziologie*, Reinbeck 1973.

Autori ovog članka podvrgavaju kritičare kritici i to na dva nivoa. Na prvoj eksplicitnoj razini oni pokazuju da sami kritičari imaju pojednostavljenu redukcionističku predodžbu o značenju i domašaju systemske analize. Na drugom, više implicitnom nivou oni upravo pokazuju dijalektičnost kritiziranih teorija a time i njihovu spojivost sa marksizmom.

Redukcionističko shvaćanje kritiziranih autora sastoji se u tretiranju kibernetike kao modela termostata bez uvažavanja koncepata, koji su također svojstveni kibernetiskim modelima. Koncept termostata karakterističan je samo za mehaničke ali ne i za socijalne sisteme koji su mnogo složeniji.

Evo nešto podrobnije osnovnih točaka kritike.

U prvom redu to je određenje samog sistema i njegovo razlikovanje od okoline. Prema autorima ono što jest sistem ovisi o interesu istraživača. No, kada je jednom taj interes definiran onda iz samog predmeta proizlazi definicija sistema. Prema tome, ono što sistem jest vrlo je relativno ali ne i subjektivno. Razlikovanje koje kritičari systemske teorije vrše između granica fizičkih i bioloških sistema naspram socijalnih, gdje su prvi »prirodno« omeđeni a drugi predstavljaju strukture događaja, potpuno je nategnuto i ne proizlazi iz same definicije systemskog pristupa.

Najinteresantnije je razmatranje određenja ciljeva i dinamike sistema. Kritičari systemske teorije kažu da su u kibernetiskim sistemima ciljevi uvijek postavljeni izvana, »objektivno«. Naprotiv, u socijalnim sistemima ciljevi uvijek proizlaze iz ljudske akcije. Autori ovog članka drže da je to čisti voluntarizam jer u ljudskom društvu postoje kako subjektivni tako i »objektivno« dati cilje-

vi (da spomenemo samo teoriju vrijednosti, teoriju kriza, itd.).

Dinamika sistema proizlazi iz konfliktnosti ciljeva sistema, okoline i subsistema, te nema ni govora o tome da kibernetička teorija pretpostavlja jedinstvenost ciljeva samog sistema. Teorije o funkcionalnosti i disfunkcionalnosti dijelova u odnosu na cjelinu (Parsons), koje su inače osnova kritike sistemskih teorija kao konzervativnih, vrijede samo za Parsonsov sistem a nikako za sistemsku teoriju u cjelini. Isto tako kibernetička je teorija razvila čitav niz kategorija pogodnih za analizu dinamike sistema (što opovrgava kritiku da je ona statična). Takvi koncepti su »metoda crne kutije«, »teorija dekompozicije«, »teorije ultrastabilneta i multistabilneta«, itd.

U drugom dijelu (koji je po našem mišljenju manje uspješan nego prvi) autori pokušavaju razviti sistematski prikaz stanja i dosega kibernetičke teorije. Prema njihovom mišljenju ona se temelji na dvostrukom procesu apstrakcije. Prvi nivo je apstrahiranje od pojedinačnih pojava (što je karakteristično za svaku teoriju), a drugi čini apstrahiranje od pojedinačnih teorija. Kibernetika stoga predstavlja apstraktni model, koji nije izveden iz tehničkih sistema — kako to pretpostavljaju kritičari — nego je jednako primjenljiv na tehničke i na društvene sisteme.

U završnom dijelu rada autori plediraju za nužno razlikovanje kibernetičkih modela kao instrumentarija analize od socijalno-znanstvenog sadržaja koji se unosi u te modele.

Broj 2, 1976.

Opći dio

Rudolf Heberle: Godine podučavanja sociologije i lutanja.

Iz posebnih sociologija

H. D. Siebel: Problemsko stanje i stratifikacijski sistem u Sovjetskom Savezu; K. Nemetzade: Konflikti i krize. Primjedbe o nekim teorijama socijalne promjene; H. Tyrell: Konflikt kao interakcija.

Iz istraživanja

B. Blinkert: Poslušnost i kontrola u formalnim organizacijama; K. J. Pieper: Situacija starijih ljudi u SRNJ. Pokušaj sociološkog skiciranja problema.

Izveštaji o literaturi i diskusije

Hans D. Siebel

PROBLEMSKO STANJE I STRATIFIKACIJSKI SISTEM U SOVJETSKOM SAVEZU

Opći teorijski model kojeg je autor razvio i objavio u četvrtom broju prošle godine ovdje je primijenio na analizu razvoja jednog konkretnog društva.

Promjene u problemskim situacijama sa kojima se sovjetsko društvo suočavalo uvjetovale su promjene nekih determinanti stratifikacijskog sistema. Prvi period poslije revolucije obilježavala je klasna borba i smanjivanje socijalnih razlika. Poslije godine 1928. sa prijelazom na ubrzanu industrijalizaciju, koja prema autorovom modelu predstavlja »problemsku situaciju«, društvene se uloge počinju dodijeljivati prema principu uspješnosti. Otvoreni su kanali školskog sistema što omogućava ubrzanu vertikalnu pokretljivost sposobnih ljudi iz svih društvenih slojeva. Počinje bitka za produktivnost — i u tom se razdoblju javlja stahanovski pokret kao sovjetska verzija tajlorizma.

Po završetku tog perioda ubrzanе industrijalizacije dolazi do okoštavanja socijalnog sistema i stvara se novi sistem koji se sve više temelji na askriptivnom statusu, tj. koji počinje ličiti na novo klasno društvo. Autor navodi niz interesantnih podataka koji ukazuju na historijsku evoluciju od principa uspješnosti ka askriptivnom statusu (na primjer, jačanje obitelji koja je u prvom postrevolucionarnom razdoblju bila smatrana građanskom institucijom da bi kasnije putem zakonodavstva bivala sve više ojačavana otežavanjem razvoda braka, ukidanjem progresivnog poreza na nasljedstvo, i sl.) kao i sadašnjeg stanja sistema u kojem su očite nejednakosti (osobito se ispoljavaju u školstvu). Stvara se novo društvo u kojem

dominira inteligencija (što se očituje i u sastavu Partije) i u kojem razlike nisu bazirane na privatnom vlasništvu nego na podjeli rada i na razlikama u moći pojedinih društvenih skupina.

Ovaj vrlo interesantan članak čini nam se ipak donekle nategnut — osobito u pokušaju da se empirijski podaci o razvoju sovjetskog društva sabiju u okvire teorijskog modela koji vjerojatno ne može pokriti tako složenu društvenu stvarnost. Držimo da se niz tvrdnji koje autor izvodi na temelju podataka sa istim opravdanjem može dati i u potpuno drugačijem obliku. Možemo navesti jedan primjer u kojeg autor želi pokazati otvorenost stratifikacijskog sistema u periodu ubrzane industrijalizacije gdje je uspjeh pojedinca baziran

na vlastitoj sposobnosti a ideološki faktori ne igraju nikakvu ulogu. Kao empirijsku podlogu svojih tvrdnji on navodi podatke da tridesetih godina manualni radnici čine 32,3% populacije. Istodobno je među studentima bilo 33,9% djece radnika. Podaci, međutim, pokazuju da je u to vrijeme seljaštvo činilo 46,4% populacije, a da je studenata seljačkog porijekla bilo svega 21,7%. Nemanualni radnici koji su činili 17,5% ukupne populacije bili su reprezentirani među studentima sa 42,4%. Očito je da se ovi podaci daju interpretirati u skladu sa hipotezom o ideološkom pritisku u obrazovnom sistemu koji favorizira radnike i inteligenciju, a istodobno defavorizira seljake.

Duško Sekulić